

Bernard Bolzano.

BERNARD BOLZANO A JEHO KRUH

EDUARD WINTER

BERNARD BOLZANO
A JEHO KRUH

Přeložil a některými
poznámkami doplnil
ZDENĚK KALISTA

S předmluvou
ARNE NOVÁKA

EDICE AKORDU V BRNĚ 1935

**MECENŮM SLAVNÉHO RODU CHOTKŮ
V JEJICH DNEŠNÍM PŘEDSTAVITELI**

PANU KARLU CHOTKOVI

Dějiny národního obrození českého na sklonku osmnáctého věku a ve století devatenáctém byly dlouho chápány hlavně jen ve svém obsahu literárním a ve své tendenci jazykově národní, bez náležitého zřetele k náplni myšlenkové. Když později v pozitivistické epoše českého dějepytu obrátili učenci soustředěnou pozornost také k ideové stránce velkého dějinného procesu, zkoumajíce v souvislosti s duchovními proudy zahraničními jak snahy vědecké tak filosofické úsilí našich buditelů, unikala jim zpravidla jedna složka velice významná: náboženský život obrozený. Souviselo to asi s okolností, že vlastní kořeny hnutí hledány v osvícenství, ano, přímo v josefinství, nepřátelském nejen církvi, ale náboženství vůbec, a že za jádro národní obnovy považována oposice proti hodnotám katolického baroka pobělohorského; u mužů rázu Dobrovošského, Jungmannova, Havlíčkova přímo zveličován jejich odpor ke zjevenému náboženství a církevním institucím. Ve své „české filosofii“ se arcib. T. G. Masaryk pokusil vystopovati náboženské kořeny myšlenkových koncepcí ať filosofických ať vědeckých ať politických u vůdčích osobností, přicházejících z východu, u Kollára, Šafaříka a Palackého, a působil tu velice podnětně, ač ve svých vývodech zaměňoval mimovolnou shodu filosofických zásad s pozitivním křesťanstvím a uvědomělé navazování na domácí náboženskou tradici a ač apriorně podřídil své poznatky ústřednímu názoru o převládajícím podílu protestantismu na kulturní výstavbě českého národa.

Za to až dosud nevěnována náležitá pozornost účasti náboženského ducha katolického v dějin-

ném dramatě českého obrození. A přece celá řada historických skutečností nutí se tu zastavit a zamyslet. Hlavními nositeli národního hnutí byli dlouho katoličtí kněží, namnoze pravověrní, kteří i své odborné a stavovské orgány postavili za souhlasu církevní vrchnosti do služeb probuzenských. Od katolické pobělohorské školy Balbinovy učila se v prvních fázích nejen historická vlastivěda, ale i česká a slovanská propaganda buditelská. Sběratelská činnost romantických ctitelů lidové poesie, která měla tak mocný vliv na básnickou tvorbu, obracela se Kamarýtem a Sušilem k prostonárodní tradici katolické písní duchovní. Chateaubriand, Calderon, ba sám Bossuet jsou zastoupeni v překladovém písemnictví předbřeznovém. Od žalmových parafrází Puchmajerových až po lyrickou modlitbu Čelakovského rozpíná v básnických výtvorech své peruti zbožnost čistě katolická, aby pak za mladší romantiky našla u Jablonského velkorysý výraz didaktický. Soustavné zobrazení tohoto katolického podílu v národním obrození jak slovesném tak myšlenkovém jest úkolem budoucnosti, bohdá nedaleké, a pak se bez pochyby dostane i náležitého osvětlení vnitřním vztahům mezi českým katolicismem a českou romantikou i vlivu poměrů západoevropských v době restaurace na duševní život český.

I bylo pro nás radostným překvapením, když jsme předloni z rukou svého krajana německé národnosti, profesora bohoslovecké fakulty pražské, Eduarda Wintra, obdrželi ve spise Bernard Bolzano und sein Kreis, první významnou splátku na svůj vlastní dluh. Svou přísně vědeckou metodou, používaje původních, doposud neznámých dokumentů, neobrátil se spravedlivý a objektivní autor k období, které se historikovi náboženského života v Čechách přímo nabízelo, ke katolické romantice za epochy restaurační, nýbrž zvolil velice originálně úsek, který onu periodu vývojovou předchází, ale s ní později postupuje sou-

běžně, nikoliv však souhlasně. Věrný a vděčný žák Šeb. Merkla, historika katolického osvícenství v Německu, zobrazuje nám vznik, vzestup, boje a konečně rozklad českého katolického osvícenství s vůdčí postavou Bernarda Bolzana v popředí. Toto hnutí se vlní od dob josefinských, kdy reaguje na nenáboženský život osvícenský, až k roku 1848 a ovládá valnou část doby předbřeznové u nás: na rozhraní druhého a třetího desetiletí XIX. věku podstupuje svůj chrabřý zápas s vrchností církevní i státní a uvědomuje si svůj hluboký rozpor s římsko-katolickou restaurací, podporovanou romantiky, ale ještě kolem r. 1848 znovu ožívá v radikálním zaostření Karla Havlíčka, zapřisáhlého odpůrce veškerého romantismu politického a náboženského i odvážného obnovitele hodnot osvícenských.

I jest předmět Wintrovy monografie stejně rozsáhlý jako důležitý a doplňuje velice podstatně poznání myšlenkového života v celém našem národním obrození: v této šíři a s takovou logikou vývoje nebyla látka ta doposud zpracována, a mezi hojnými studiemi o významu Bolzanově v ideovém hnutí českém není jediné, která by svůj předmět promítala s podobnou hloubkou nazpět do věku osvícenského i napřed do revolučního času v jaře 1848. Eduardu Wintrovi se podařilo napsati stručné a výrazné dějiny katolického osvícenství českého a zároveň kriticky zhodnotiti toto hnutí, které s ušlechtilým zanícením mravním a s karakterní odvahou státi všemu na vzdory za poznanou pravdou, přece jenom spojovalo nedostatek pochopení pro podstatu náboženství a církve a stálým zdůrazňováním praktické stránky křesťanství, nikterak nepostoupilo v pojetí religiosity k oněm hloubkám, jež se za romantiky otevřely citu, intuici, ale i psychologické analýse a historickému chápání nábožensky založených duchů katolických i protestantských.

Ústřední hrdina monografie Wintrovy — a spisovatel

se skutečně podařilo charakterisovati jej dramaticky v jeho heroismu myšlenkovém a mravním — není českému čtenáři ani neznám ani lhostejný. Přes důslednou nepřízeň Jungmannovu a jeho družiny, vysvětlitelnou snad z důvodů příkře nacionálních, byl Bernard Bolzano, „muž, jenž mluvil s Bohem“, mezi českými národovci několika generací věrně uctíván a následován, a osobnosti tak rozdílné, jako Čelakovský a Palacký, Havlíček a Jablonský, Karolina Světlá a rodina Riegrova, závodily nejen v obdivné chvále svatého muže a úchvatného kazatele, ale i v oceňování pronikavého jeho vlivu na náboženský život v Praze a v Čechách. E. Winter však přistupuje k Bolzanově osobě s poznáním daleko pronikavějším, než se dalo dosud, a s důvěrným porozuměním soukromému a citovému životu jeho, a to netoliko na základě nových dokumentů, ale i vyzbrojen novou koncepcí myšlenkového zjevu Bolzana. Jeť jeho studie jedním článkem z velkého řetěze prací od autorů různých národů, kteří v přítomnosti podnikají soustavnou renesanci Bolzana-myslitele, jenž v logice a mathematice daleko předstihl svou dobu a může býti doceněn teprve exaktním poznáním našich dnů které usilují poznati a vydati veškerý slovesný odkaz sesazeného profesora pražské university.

Na tomto propracovaném pozadí ideovém rozvíjí se v názorném a životném podání Wintrově Bolzanův zápas s církví a státem za hodnoty katolického osvícenství a praktického křesťanství. Se zvláštní jemností dovozuje autor opětovně, jak Bolzano, divinační průkopník v logice a v matematice, se opozdil jako spekulativní filosof i bohoslovec za duchovním hnutím své doby; jak se marně snažil zachraňovati ideové dědictví XVIII. věku; jak úsilně a bez úspěchu vzdoroval idealistické filosofii od Kanta po Hegla, aby na konci jeho největší stoupenci přešli do tábora herbartovského. Tato číře duchová tragika myslitele vystupuje ve Wintrově

monografii za stálého komentáře, který zároveň tvoří dějiny české filosofie v XIX. stol. in nuce. Toť další zásluha a klad tohoto bohatého spisu, z něhož mimo to čtenář poznává všesky hlavní, namnoze dávno zapomenuté, veřejné osobnosti církevního života v Čechách a ve Vídni za éry Františkovy a Ferdinandovy, chápaje teprve nyní mimoděk správněji jejich často dramatické vztahy k hnutí národnímu a k situaci kulturně-politické.

Třebaže Bernard Bolzano zasáhl tak pronikavě do duševního života některých předáků národního obrození a ač česká Praha mu v době jeho kazatelské slávy dodávala celé zástupy ucelivých posluchačů, přece nemáme práva počítati muže jména a původu italského, ale vychování, jazyka a vědomí německého, mezi našince; dbalý překladatel knihy Wintrovy se v cenných poznámkách vynasnažil, aby doplnil německý originál údaji o Bolzanově vztahu k českému obrození, jehož nacionalistických tendencí a později zvláště politicko-emancipačních snah humanitní syn věku XVIII. neschvaloval, ba naopak je odsuzoval. Jeho vlastní působení se neomezovalo jenom na Čechy a přes diecési litoměřickou, kde mělo vyznavače zvláště horlivé, přesahovalo až do Lužice a Saska, jsouc dokladem, jak čistá myšlenka dovede překonati hranice historické a státní, což platí jmenovitě o ideách náboženských. A z obdobných kořenů vyrostlo vlastně také bolzanovské dílo Wintrovo, příspěvek německého učence k dějinám hnutí, jež mělo tak mocný význam pro naše obrození: duch vzájemného pochopení, touha po ideovém dorozumění, láska k společným statkům kulturním vlají a vanou nad knihou, která v českém překladu chce i naše čtenáře zaspěcovati do hlubšího chápání dějin národních a náboženských.

V Brně v říjnu 1935.

Arne Novák

OBSAH:

Předmluva	9
I. Katolické osvícenství v Čechách	15
II. Bolzanův zápas o světový názor a životní úkol	22
III. Bolzano jako akademický a duchovní rádce studentů	43
IV. Bolzanův proces	67
V. Vznik Bolzanovy logiky	93
VI. Bolzano v boji o vítězství svých ideí	117
VII. Vědecký odkaz Bolzanův ,	155
VIII. Žeň	193
Poznámky	211

*Ad maiorem Dei gloriam vy-
dal jako 3. sv. své edice Akord,
spolek katolických akademiků
Moravan. V Brně na podzim
L. P. 1935. Tiskárna Typos
vytiskla 600 výtisků na pero-
lehkém papíře, písmem
borgis Ratio.*

*Imprimatur, Budissae,
die 10. Martii 1933
† Petrus, Episcopus
Misnensis.*